

УДК 930.25 : [614.2 : 616.89 (497.11)]“1925/1960“

НЕУРОПСИХИЈАТРИЈСКА БОЛНИЦА ГОРЊА ТОПОНИЦА  
(1925 - 1960)



Неуропсихијатријска болница изграђена је на имању краља Милана Обреновића, које је купио од чувеног Косте Грка.

После развода брака краља Милана и његове жене Наталије, 12. октобра 1888. године, а касније смрти краља Милана 1889. године и сина краља Александра 1903. године, краљица Наталија је одлучила да 1911. године земљишни комплекс са племенитим растињем од око 86 хектара прода српској држави за 100.000 динара. Тапија о продаји је била изгубљена и од 1924. до 1929. године безуспешно је тражена. Болница је касније водила судски спор за разграничење, које је уз помоћ најстаријих мештана из њене околине окончала.

Купљено земљиште је наменски уступљено санитетском одељењу Министарства унутрашњих послова ондашње Србије за подизање болнице за душевно оболеле. Због ратова 1912-1918. године, формирање болнице је одложено, а брига о имовини поверена је Окружној болници у Нишу.

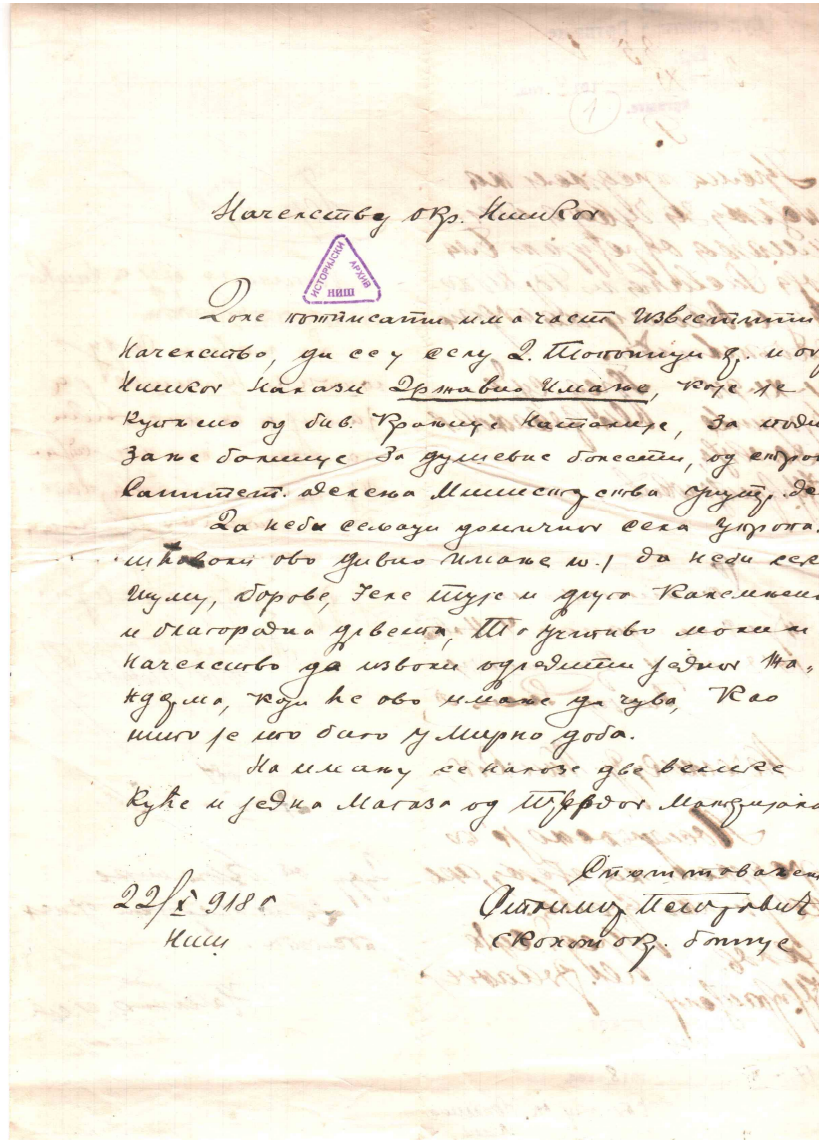
Економ Окружне болнице Стојимир Петровић извештава Начелство Округа Нишког „Да се у селу Горња Топоница Среза и Округа Нишког налази државно имање, које је купљено од бивше краљице Наталије, за подизање болнице за душевне болести, од стране Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела. Да не би сељаци дотичног села упропашћавали ово дивно имање, тј. да не би секли шуму, борове, јеле, тује и друга калемљена и благородна дрвета, то учтиво молим Начелство да изволи одредити једног жандарма, који ће ово имање да чува, као што је то било у мирно доба. На имању се налазе две велике куће и једна магаза од тврдог материјала“.<sup>243</sup>

Државна болница за душевне болести у Горњој Топоници почиње изградњу специјалног павиљона „Вила Топоница“ за смештај и хоспитализацију принца Ђорђа Карађорђевића, који је 9. јуна 1926. године као први пацијент превезен возом Беља у Горњу Топоницу где остаје до априла месеца 1941.

---

<sup>243</sup> ИАН, СПБ, кутија 1, без броја, 1918.

године. Једини његов излазак била је стаза „Виa долорис“, такозвана стаза бола. У овом павиљону с решеткама принц Ђорђе Карађорђевић је провео 15 година. Уласком Немаца 1941. године излази из заточеништва речима: „Зар је требало да цео један народ, мој народ... народ чији сам и ја син, изгуби слободу, да бих је ја стекао?“<sup>244</sup>



#### Обавештење о чувању Државног имања у селу Доња Топоница

„Актом број 731 Министарство финансије – Генерална Дирекција Државних Добра доставља записник о потреби да се државно имање у

<sup>244</sup> Ђорђе Карађорђевић, Истина о моме животу, Београд, 1988. год., стр. 495

Топоници код Ниша целокупно уступи Министарству народног здравља за подизање болничких павиљона за болницу душевних болести<sup>245</sup>.

Указом од 1925.године потављен је доктор Драгољуб Поповић за управника ове болнице.<sup>246</sup>

У току јуна и јула 1924.год. расписана је лицитација за изградњу првих болничких зграда, заправо првог и трећег павиљона. Крајем 1925.год. Болница шаље инспектору Министарства народног здравља Ниш преглед о установљењу ове болнице са потребним подацима (фотокопија, ИАН, СПБ, кутија 1, 3/225, 1925.).

*Известије Министарства  
о болници у уопште 225  
бр. 44.250 и инспекторат  
од 1925*

**БОЛНИЦА ЗА ДУШЕВНЕ БОЛЕСТИ**  
Бр. 225  
23 - 8 1925 год.  
у Топоници код Ниша

ИНСПЕКТОРАТУ МИНИСТАРСТВА  
НАРОДНОГ ЗДРАВЉА - НИШ

На основу наређења Господина Министра Народ. Здравља Адбр.44.250 од 17-Х. тек.год. и расписа Инспектората бр.5001. од 22.о.м. Управи ове болнице част је послати Инспекторату у прилогу под /1.Преглед о установљавању ове болнице као и са потребним подацима, који су тражени са горњим наређењем.

С молбом на надлежност.

Врши дужност

Управника болнице,

*Др. Драгољуб Поповић*

#### *Обавештење Министарства народног здравља Ниш о установљењу ове болнице*

Из овога прегледа (документа) види се да је болница организовано припремала свој почетак рада. Припремила је 150 кревета за болеснике, има готових 10 зграда и 8 од тврдог материјала, а 2 од дасака – бараке. Упоредо,

<sup>245</sup> ИАН, СПБ, кутија 1, 1/142, 1925.год.

<sup>246</sup> ИАН, Службене новине, 1925.год.

управник доставља предлог буџета за личне издатке за особље управе болнице за 1926/27. буџетску годину.<sup>247</sup>

Министарство народног здравља актом број 11029 од 30.марта 1926. године доноси Одлуку да се новоподигнута болница за душевне болести у Топоници отвори и иста разврста у Болницу за душевне болести I реда, а Управи болнице шаље Експозе о њеном разврставању.<sup>248</sup>

У овој години осуђеници Казненог завода у Нишу сређују парк око „специјалног павиљона“, врши се поправка пута Горња Топоница-Ниш и обавља се преписка са Министарством народног здравља и Управника болнице о слању расписа свим болницама у земљи за квалификоване болничаре који су потербни овој болници да би почела са радом и о условима под којим би они радили у овој болници. До 1927. године саграђена су 2 мушка и 1 женски павиљон, капела са просектуром, као и већи број пратећих зграда провизорног карактера (кухиња, пекара, електроцентра, перионица, столарска радионица, барака за становање нижег особља).

„Управа Болнице за душевне болести из Београда упућује један број особља ове болнице по наређењу Министра за народно здравље, болници за душевне болести у Топоници.“<sup>249</sup> Почетком ове године Управа болнице обавештава Министра народног здравља да може примити 180 болесника из Београдске болнице.<sup>250</sup> На основу свега што је урађено Државна болница за душевне болести у Горњој Топоници званично почиње да ради 1. маја 1927.год.<sup>251</sup>

Тога дана, како је забележено „из болнице за душевне болести у Београду транспортовано је до железничке станице у Топоници 120 болесника. Колима болнице у Топоници са воловском запрегом превезени су са станице исцрпљени болесници и инвалиди, док су остали у групи препешачили удаљеност од око 5 км до свог новог уточишта“. Управник болнице доктор Јован Клицо прихватио је болеснике и стручно особље из Београда.

Генералним планом за уређење болнице предвиђена је изградња још 19 нових објеката. Међутим, услед финансијских тешкоћа реализација плана је спроведена тек наредних деценија. У временском периоду од 1933. до 1935.године подиже се павиљон садашњег „судског одељења“.

Болница је имала башту за поврће, плантажу шећерне репе, винограде, чувала је стоку и узгајала пчеле. У оквиру болнице постојала је пекара, опанчарска и ковачка радионица. Пацијенти су у врту и радионицама у виду „радне терапије“ радили све послове.

---

<sup>247</sup> ИАН, СПБ, кутија 1, 174, 1925.

<sup>248</sup> ИАН, СПБ, кутија 2, 169 и 5/549,1926.

<sup>249</sup> ИАН, СПБ, кутија 3, 463, 1927.

<sup>250</sup> ИАН, СПБ, кутија 3, 463, 1927.

<sup>251</sup> ИАН, Службене новине, 1927.



*Пацијенти на радној терапији*

*Албум фотографије СПБ у Горњој Топоници*

Државна болница за душевне болести у Горњој Топоници обавештава Банску управу Ниш да у току рата неће бити милитаризована.<sup>252</sup> Она је у току рата прихватала избеглице из Словеније<sup>253</sup>, а на основу списка војника болесника болнице који су отпуштени у времену од 3. до 11. августа 1945.год. види се да су и војници боравили у њој у току рата<sup>254</sup>.

На основу архивске грађе овог архивског фонда да се закључити да се у Болници живот одвијао нормално у периоду од 1941. до 1945.год. Снабдевање је било редовно јер се она налазила под заштитом Црвеног крста.

Шездесетих година изграђена су 4 двоспратна и 2 мала павиљона савременог типа.

Одлуком Скупштине Републике Србије 1966.год. Психијатријска болница проширује свој статус и прераста у Неуропсихијатријску клинику укидањем Неуропсихијатријског одељења клиничке болнице у Нишу<sup>255</sup>.

Медицински факултет у Нишу 1972.год. мења назив Неуропсихијатријске болнице у Институт за неуропсихијатрију Медицинског факултета Универзитета у Нишу.

<sup>252</sup> ИАН, СПБ, кутија 55, 1/135, 1939.

<sup>253</sup> ИАН, СПБ, без броја, 1941.

<sup>254</sup> ИАН, СПБ, 1/2238, 1945.

<sup>255</sup> ИАН, Скупштина среза Ниш, књига записник Савета за здравље, 1966., страна 129

Болница се 1982.год. издваја из састава Института у посебну организацију и добија садашњи назив Специјална психијатријска болница.

Поводом 70 година рада творца архивског фонда, Историјски архив Ниш је приредио изложбу са темом „70 година Специјалне психијатријске болнице – Горња Топоница“. Том приликом Директор ове болнице у свом уводном излагању у каталогу који је пратио изложбу каже: „Специјална психијатријска болница у Горњој Топоници код Ниша са капацитетом од 1200 постеља за најтеже душевне болеснике и са близу 600 запослених свих профила, јесте највећа болница такве врсте у нашој земљи и спада међу највеће психијатријске болнице у Европи. Огроман стручни потенцијал наших кадрова стекао је симпатије Светске здравствене организације и интернационалних хуманитарних организација које преко ресорних министарстава несебично помажу жељу наше установе да се трансформише у модерну болницу. Само за годину дана објављео је преко 200 научних и стручних радова, од тога преко 50 у иностранству на светким, европским и регионалним конгресима и конференцијама из психијатрије“.<sup>256</sup>

Подаци о објављеним радовима указују на то да је архивски фонд Специјална психијатријска болница, тј. део архивске грађе творца фонда, који се налази у Историјском архиву Ниш често коришћен у научним и стручним радовима истраживача. За израду стручних радова највише су коришћене свакодневне евиденције по павиљонима (мушки-женски) у виду „јутарњег извештај“ који пружају информације о броју лекара и болничара, бројно стање болесника, новопримљених болесника и њихова обрада са датом дијагнозом, понашање пацијената, отпуштених и умрлих, премештених пацијената из других болница до посете пацијентима.

Архивски фонд Неуропсихијатријска болница примљен је у Историјски архив Ниш 1968.год. - књига пријема 350. Хронолошки распон година дела архивске грађе који се чува у Архиву је од 1925. до 1960.год. Преузета архивска грађа сређена је по принципу провенијенције, тј. задржан је систем архивирања који је био у регистратури због великог броја сачуваних деловодних протокола и регистара, а документација је била архивирана по деловодним ознакама тј. бројевима природним редоследом уласка документа. Има докумената и без деловодних бројева. Сви ти документи су сређени по врсти материје и стављени у године иза сређених докумената по ознаци.

Садржина архивске грађе овога фонда која се чува у Архиву се углавном односи на расписе и преписку са Министарством за народно здравље и сродним болницама. То су углавном преписке око изградње и уређења болнице и круга болнице, и пријем нижег и квалификованог кадра. Сву ову преписку прати и финансијска документација са протоколима о лицитацијама. Уз ову врсту архивске грађе налази се и архивска грађа која одликава и рад здравствених радника Болнице са болесницима тј. пацијентима. Она се налази у свескама које су дате у списку књига са називом „јутарњи извештај“.

---

<sup>256</sup> „Срцем до душе“, 70 година Специјалне психијатријске болнице у Горњој Топоници, мр.сци.мед. др Драган Вукић неуропсихијатар

Велика количина финансијке документације у виду требовања и рачуна није излучена само из разлога што је то период када су архиви били резервисани, условно речено, у погледу излучивања и безвредног регистратурског материјала насталог у периоду између два рата и у току рата. Ревизија овог архивског фонда у овом смислу урадиће се сигурно када се преузме други део архивске грађе који је у припреми код ствараоца, Специјалне психијатријске болнице.